

Toruń, 12.06.2022 r.

Mariusz Nowak
692 491 219
Toruń 87-100
Gagarina 122/11

Oświadczenie

Oświadczam, że ustosunkowałem się do uwag recenzentów (w szczególności do uwag recenzenta A, recenzent B nie miał uwag). Ponadto poczyniłem dalsze badania w zakresie dowodów elektronicznych. Udało mi się znaleźć i wykorzystać jedną ciekawą publikację z bazy SCOPUS: N. Kirsanova, V. Gogoleva, T. Zybikina, and K. Semenova, *The use of digital technologies in the administration of justice in the field of environmental crime*, Peter the Great St. Petersburg Polytechnic University, 29, Polytechnicheskaya, Saint-Petersburg, Russia, 2021, https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/abs/2021/34/e3sconf_uesf2021_05035/e3sconf_uesf2021_05035.html Dodałem również do artykułu Europejską Kartę Etyczną CEPEJ (The CEPEJ European Ethical Charter on the use of artificial intelligence in judicial systems and their environment, <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>) w sprawie wykorzystania sztucznej inteligencji w systemach sądowych i powiązanych.

„Autor/Autorka powinien odnieść się do art. 308 KPC, który dotyczy dokumentów nietekstowych, które również mogą mieć postać elektroniczną”.

Przed recenzją, w artykule, w punkcie pt: „Miejsce dowodu elektronicznego w systemie prawa”, s. 24, napisałem jakie mamy rodzaje dowodów elektronicznych. Wskazałem że zasadniczy podział kształtuje się na dowody nazwane i nienazwane, wymieniłem przykłady dowodów nazwanych i nienazwanych, w tym również dowód z dokumentu.

Uwzględniłem recenzje w ten sposób, że w przypisie nr. 113 rozwinąłem kwestie dokumentu wskazując, że dowody z dokumentów można podzielić na dokumenty zawierające tekst do których zastosowanie znajdują art. 243¹-257 k.p.c. oraz dokumenty zawierające inną treść niż tekst do których stosowany będzie art. 308 k.p.c (które również mogą mieć postać elektroniczną).

W artykule nie opisywałem szeroko ani nie zagłębiałem się instytucje dokumentu (która jest silnie powiązana z definicją dokumentu elektronicznego) ani dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym, ponieważ są to zagadnienia bardzo szerokie (podobnie zresztą jak dowody elektroniczne). Nie sposób w artykule poświęconym dowodom elektronicznym znaleźć miejsce dla bardziej szczegółowego opisu instytucji dokumentu elektronicznego (konieczne byłoby także poruszenie tematyki dokumentu ponieważ jak wyżej - jest ona silnie powiązana z definicją elektronicznego dokumentu w postępowaniu cywilnym).

*„Autor/Autorka powinien uzupełnić literaturę - całkowicie pominięto następujące pozycje: B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, Warszawa 2012”*

Odniosłem się do monografii Pani B. Kaczmarek-Templin w przypisie nr. 113. Monografia Pani Kaczmarek-Templin została wydana w roku 2012. Starłem się aby praca prezentowała wysoki poziom merytoryczny, zawierała wartościowe (cenne) i przydatne uwagi, wywody, spostrzeżenia, przede wszystkim odnoszące się do aktualnych przepisów (szczególnie dlatego, że w 2015 roku zaszły bardzo duże zmiany w kodeksie postępowania cywilnego w zakresie instytucji dokumentu, dokumentu elektronicznego oraz elektronicznych środków dowodowych. Korzystałem z publikacji dzięki którym byłem w stanie napisać coś nowego).

Publikacje Pani Kaczmarek przeanalizowałem, ale z uwagi na to, że została napisana 10 lat temu w bardzo dużym zakresie odnosi się do przepisów które są już nieaktualne albo które się już zmieniły. Może być ona jednak przydatna w zakresie prześledzenia zmian jakie miały miejsce na tle dokumentu a także dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym (szczególnie na tle postrzegania dokumentu w literaturze w zakresie dokumentu *sensu largo* i *sensu stricto* -> więc zawarłem odesłanie - uwagi historyczne - zob. B. Kaczmarek-Templin).

„Autor/Autorka powinien uzupełnić literaturę – całkowicie pominięto następujące pozycje: (...), J. Misztal-Konecka, *Bilingi i nagrania rozmów jako dowody w postępowaniu cywilnym*, w: J. Misztal-Konecka, G. Tylec (red.), *Ewolucja prawa polskiego pod wpływem technologii informatycznych. Elektroniczne aspekty wymiaru sprawiedliwości*, Lublin 2012

Uwzględniłem recenzje w ten sposób, że wykorzystałem informacje z publikacji Pani J. Misztal-Koneckiej do objaśnienia pojęcia danych bilingowych (przypis 126).

Treść przypisu 126 - „Zob. Informacja o wynikach kontroli NIK, Uzyskiwanie i przetwarzanie przez uprawnione podmioty danych z bilingów, informacji o lokalizacji oraz innych danych, o których mowa w art. 180 c i d ustawy Prawo telekomunikacyjne, 2013, s. 11 i n.

<https://www.nik.gov.pl/plik/id,5421,vp,7038.pdf>, dostęp: 27.11.2021). Bilingi (dane bilingowe) to rejestrowane wykazy połączeń które zawierają dane takie jak: data i godzina rozpoczęcia połączenia oraz czas jego trwania, numer wywołujący połączenie, numer wywoływany, numer seryjny urządzenia (numer IDEI - International Mobile Equipment Identity) który przyjmował połączenie lub je wywoływał oraz inne dodatkowe dane. Bilingi można rozumieć jako wykaz połączeń, który będzie stanowić inny szczególnie środek dowodowy w rozumieniu art. 309 k.p.c., do którego należy odpowiednio stosować przepisy dotyczące dowodu z dokumentu (szerzej na temat wykorzystywania danych bilingowych w postępowaniu cywilnym J. Misztal-Konecka, *Bilingi i nagrania rozmów jako dowody w postępowaniu cywilnym*, w: J. Misztal-Konecka, G. Tylec (red.), *Ewolucja prawa polskiego pod wpływem technologii informatycznych. Elektroniczne aspekty wymiaru sprawiedliwości*, Lublin 2012, s. 150-153)“.

„Autor/Autorka powinien uzupełnić literaturę - całkowicie pominięto następujące pozycje: (...), F. Zedler, *Dowód z dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, w: *Ius est a Iustitia Appellatum. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu* (red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan), Warszawa 2017“

Odniosłem się do rozdziału w monografii pt: „Dowód z dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym“. Tak wspominałem wyżej, dowody elektroniczne, dokument i dokument elektroniczny w postępowaniu cywilnym to zagadnienia bardzo szerokie. Odniesienie się czy szczegółowe

przedstawienie instytucji dokumentu i dokumentu elektronicznego nie ma zbyt wiele miejsca - zamieściłem więc odesłanie do rozdziału F. Zedler, *Dowód z dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, w: *Ius est a Iustitia Appellatum. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu* (red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan), Warszawa 2017“

„Autor/Autorka powinien uzupełnić literaturę - całkowicie pominięto następujące pozycje: (...) K. Flaga-Gieruszyńska, *Inne środki dowodowe*, w: *System Postępowania Cywilnego. T2. Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021“

Przywołałem i odniosłem się do tej pozycji w przypisie 114.

Jeżeli artykuł ma mieć charakter prawoporównawczy, jak sugeruje tytuł, to wydaje się, że należałoby nieco szerzej opisać perspektywę innych porządków prawnych. Pomocne mogą być wybrane artykuły publikowane w czasopiśmie *Digital Evidence and Electronic Signature Law Review* (open source) - <https://journals.sas.ac.uk/deeslr/issue/archive>

Ze względu na ograniczone ramy artykułu szersze opisanie innych porządków prawnych jest dość problematyczne (m. in. też dlatego, że zasady dotyczące dowodów elektronicznych dynamicznie i ciągle się zmieniają). Artykuł ma charakter dość ogólny, ponieważ szczegółowe zagadnienia dotyczące dowodów elektronicznych były w pewnym zakresie omawiane wcześniej w literaturze, natomiast nikt nie podjął próby podjęcia tematyki dowodów elektronicznych jako całości, ponieważ jest to trudne. Nie wskazano definicji dowodu elektronicznego, miejsca dowodu elektronicznego w systemie prawa, a także cech jakie będzie posiadał (w literaturze przedmiotu) i dzięki temu właśnie jest oryginalny, zawiera i wnosi coś nowego.

Co do analizy prawno-porównawczej to np. wymieniam różne definicje dowodów elektronicznych obowiązujących w różnych systemach-prawnych i porównuje je ze sobą - „zarówno w literaturze krajowej, jak i zagranicznej formułowanych jest wiele definicji dowodów elektronicznych.

Najczęściej składają się z trzech elementów". Dalej odwołałem się do Wytycznych Komitetu Ministrów European Guidelines - Guidelines of the Committee of Ministers to Member States on Electronic Evidence in Civil and Administrative Proceedings (Adopted by the Committee of Ministers on 30 January 2019 at the 1335th meeting of the Ministers Deputies), <https://rm.coe.int/guidelines-on-electronic-evidence-and-explanatory-memorandum/1680968ab5> (dostęp: 01.08.2021). W następnej kolejności odniosłem się do definicji przyjętej przez departament sprawiedliwości USA (czyli będącej w porządku prawnym USA).

Do napisania artykułu wykorzystałem dużą ilość literatury zagranicznej. Starałem się w artykule zawrzeć merytoryczne wnioski i wywody, także takie które będą możliwe do wykorzystania w innych systemach prawnych, lub w innych rodzajach postępowań (np. administracyjnym lub karnym).

Temat dowodów elektronicznych nie jest dla mnie obcy. Napisałem publikację dotyczącą elektronicznego postępowania rejestracyjnego i pisze w tej chwili artykuł odnośnie problematyki dokumentu elektronicznego. Póki co z literatury zagranicznej dotyczącej dowodów elektronicznych i przejawiających jakąś wartość dla postępowania cywilnego posiadam około 80. Problem z szerokim opisaniem innych systemów prawnych w zakresie dokumentów elektronicznych jest brak wystarczających informacji na ten temat. Jestem w trakcie prowadzenia badań odnośnie dowodów elektronicznych. Aby mój artykuł miał wartość merytoryczną, wymagane było czerpanie z wielu publikacji i to jednocześnie takich które miały wysoką wartość merytoryczną. Głównie korzystam z publikacji wydanych niedawno, rzadko zdarza się aby jakieś publikacje sprzed 10 lat lub więcej zawierały istotne i przydatne informacje. Z ciekawszy to np.:

Litvishko O.M., Slepencok Y.N., Stankevich G.V., Vilgonenko I.M., Electronic Document Flow as Evidence in Civil Proceeding: Evaluation Features and Application Problems, SHS Web of Conferences 109, 01039, 2021, [https://www.shs-](https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2021/20/shsconf_lisid2021_01039.pdf)

[conferences.org/articles/shsconf/pdf/2021/20/shsconf_lisid2021_01039.pdf](https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2021/20/shsconf_lisid2021_01039.pdf) (dostęp 01.08.2020);

Groulx K., *Cookies and other electronic crumbs the power of electronic discovery*, <https://thesedonaconference.org/node/479> (dostęp 10.08.2021);

Groulx K., Rothman C., *Admissibility: Understanding Types and Sources of Electronic Evidence*, 01.2011 r., <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2011/january/19/admissibility-understanding-types-and-sourcesof-electronic-evidence>(dostęp: 01.08.2021 r.)

Ciekawy raport przygotowany przez S. Masona (jednak ma już 6 lat) dotyczący wykorzystywania elektronicznego materiału dowodowego w krajach europejskich - European Committee On Legal Co-operation - European Committee On Legal Co-operation (CDCJ), *The Use Of Electronic Evidence in Civil and Administrative Law Proceedings and It's Effect on The Rules of Evidence and Modes of Proff, A Comparative Study and Analysis Report Prepared by S. Mason*, <https://rm.coe.int/1680700298>. Jednak jak sam wskazuje zasad dotyczących dowodów elektronicznych jest niewiele a jeżeli już są to dotyczą wybranych zagadnień (np. podpisu elektronicznego). Szerszy opis jakiegoś obcego systemu prawnego w zakresie dowodów elektronicznych jest więc trudny. Głównie więc opisuje obce systemy prawne w tym zakresie w którym są one ciekawe i wnoszą lub mogą wnieść coś nowego do naszego systemu lub obcych systemów. Stworzenie prawidłowego opracowania dowodów elektronicznych tak aby były zgodne z wytycznymi czasopisma nie było proste a artykuł zawiera w tej chwili około 39,700 znaków.

Oręziak B., Świerczyński M., *Electronic Evidence in the Light of The Council of Europe's New Guidelines*, *Comparative Law Review* 25 2019, Nicolaus Copernicus University,

<https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/CLR/article/view/CLR.2019.009> (dostęp: 12.08.2021);

Tutaj też bardzo ciekawa publikacja dotycząca dowodów elektronicznych w świetle Wytycznych Rady Europy ale opisu obcych systemów prawnych zbyt wiele w niej nie ma.

Korzystam z google scholar i multiwyszukiwarki z katalogu biblioteki głównej UMK (https://www.bu.umk.pl/czytelnia_online), i też ręcznie wpisuje hasła w bazach m. in. Scopus, Web of Science, HeinOnline). Jestem w trakcie prowadzenia badań w zakresie dowodów elektronicznych, trochę jeszcze znajduje nowych publikacji na ten temat w różnych bazach danych, ale już niewiele. Planuje niedługo zacząć tłumaczyć i analizować publikacje zagraniczne z prawa karnego (mam na dysku jeszcze 200 publikacji zagranicznych z zakresu dowodów elektronicznych dotyczących prawa karnego, być może część z nich będzie przejawiać jakąś wartość dla postępowania cywilnego) i rozpocząć badania prawa niemieckiego. Co do czasopisma wskazanego przez Pana Recenzenta to przetłumaczę je i przeanalizuje

ale potrzebne będzie na to trochę czasu. Jeżeli uznamy, że dobrze by było jeszcze coś zmienić to dokonam właściwych modyfikacji.

Mariusz Nowak

okeyc